

Урок № 35

21.01.2025

Тема уроку. Прості ускладнені речення. Звертання. Вставні конструкції.

1. Повторюємо вивчене на попередніх уроках.

- пригадайте, скільки є класифікацій речень за різними принципами?
- поясніть відмінність між повним і неповним реченням.
- які є види односкладних речень?

Вправа № 1 (усно)

З'ясуйте вид поданих простих речень

- означено-особове
- узагальнено-особове
- безособове
- називне

А) Із можливого в чудесне перекинуто мости

Б) Учи дітей не страхом, а ласкою

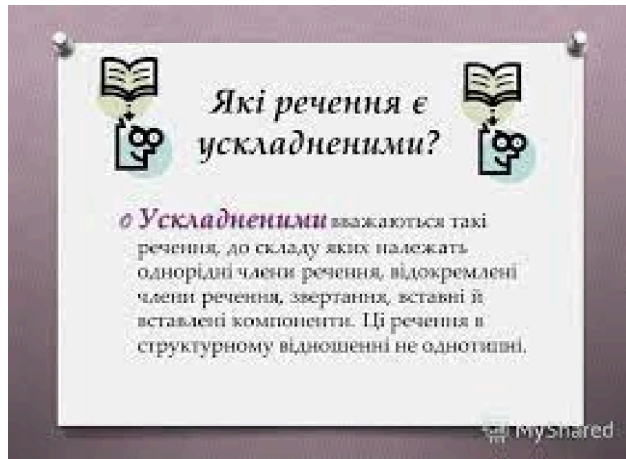
В) Лови летючу мить життя

Г) Людське життя...

- що таке інверсія? Наведіть приклади.

- назвіть порядок розташування членів речення при прямому порядку слів у реченні.

2. Вивчаємо новий матеріал.

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ

- **Однорідними** називаються члени речення, які з'єднані сурядним зв'язком, стосуються одного й того самого члена речення, належать до однієї й тієї ж частини мови, відповідають на те саме питання і характеризують предмет (дію, явище) з одного боку: Серед хвиль і піни, й шуму чайка утлая несеться (П. Тичина).

Однорідні члени речення характеризуються такими ознаками:

- а) виконують однакову синтаксичну функцію;
- б) відносяться до одного й того ж члена речення;
- в) поєднуються між собою сурядним зв'язком;
- г) найчастіше виражаються однією й тією ж частиною мови;
- з) здебільшого семантично однотипні.

, Відокремлені члени речення ,

1. Відокремлені додатки

- питання відмінків (крім «кого?», на відміну від «чого?»)
- виключення, включення чи заміщення
- *крім, за винятком, особливо, замість, зокрема, на відміну від...*

2. Відокремлені означення

- питання «який?»
- (діє)прикметниковий зворот

3. Відокремлені прикладки

- питання «який?», але не прикметник
- пояснення, уточнення
- *тобто, наприклад, зокрема, навіть, як-от, а саме...*

4. Відокремлені обставини

- *незважаючи на, закінчуючи, починаючи з...*
- дієприслівниковий зворот

Визначте тип
виділеного
відокремлення:

А) Ви дізнаєтесь багато
нового, старанно
готуючись до ЗНО.

Б) Гуляє вітер по полях,
ласкавий і добрий.

В) За винятком баби
Оришки, малий Чіпка
нікого не любив.

Г) За шофера ми
поставили тракториста
Серьогу, на
прізвище Півень.

на всі
двісті

navsi200.com

Вставні слова. Вставлені конструкції

Вставні: впевненість – невпевненість; емоційна оцінка;
активізація уваги; зв'язок між думками
Вставлені: додаткова інформація

Науковий та публіцистичний стилі:
джерело повідомлення, порядок думок,
достовірність висловлення

Не є вставними:
адже, навіть, принаймні, все-таки, неначебто, нібито

Вставними є такі конструкції, за допомогою яких мовець виражає своє ставлення до висловленої думки, як от:

1. Виражає **упевненість або невпевненість** у тому, про що повідомляється: *безперечно, звичайно, може, мабуть, зрозуміло, дійсно, певне (певно), здається, боюся, сподіваюся, очевидно та ін.: Вже почалось, мабуть, майбутнє. Оце, либонь, вже почалось.*
2. Вказує **на порядок думок, послідовність** їх викладу: *по-перше, по-друге, до речі, далі, нарешті та ін.: Будинок готелю був, по-перше, високий і міцної старовинної кладки, а по-друге, наріжний.*
3. Дає **емоційну оцінку** повідомлюваному: *на щастя, на жаль, на нещастя, дивна річ та ін.: Шкода, той час не вернеться ніколи.*

4. Вказує на **джерело думки**, характер висловлення: *взагалі, іншими словами, можна сказати, так би мовити, як кажуть* та ін.: *А що ж, по-твоєму, чинити маємо.*

5. **Активізує увагу** співрозмовника: *слухайте, дивись, бачиш і т.д.*

6. **Називає слова ввічливості**: *до побачення, добраніч, добрий день* та ін.

Вставні конструкції **не є членами речення**, тобто не відповідають на жодне питання в реченні: *Коні, кажуть, сліпнуть у шахтах — вставне слово. Кажуть люди, кажуть, що я файна дівка — присудок.*

У реченні вставні слова **виділяються комами**. Якщо вставні конструкції входять до складу відокремлених членів речення, то вони **не виділяються** комами: *Десь далеко, мабуть під Черніговом, глухо гули гармати.*

Якщо при вставних словах **є сполучники, які до них належать**, то вони **виділяються** разом зі сполучником: *А може, власне, і не в тому справа.* Якщо ж сполучник **відноситься до інших членів** чи до всього речення, то вставне слово **обов'язково виділяється** комами: *А то ще кажуть: миска з крутими берегами. Або пустився берега чоловік. Або, нарешті, кажуть, берега дати.*

Вставними можуть бути речення означено-особові (це добре знаю, думаю, як бачите, дозволю собі сказати, нагадаю ще раз), **неозначено-особові** (як про це кажуть, як про це думають), **безособові** (нам думається, треба сказати).

Зверніть увагу! Не є вставними і не виділяються комами такі слова: *ніби, нібито, немовби, все-таки, адже, от, тільки, принаймні, навіть, між тим, за традицією, буквально, якби, майже, при тому, при цьому, часом, тим часом, до того ж, приблизно, якраз, як-не-як: Злива тривала майже годину.*

Вставлені конструкції

Вставні конструкції	Вставлені конструкції
* Виражають ставлення мовця до висловленої ним думки * Не виступають членами речення, але мають з ним змістовний зв'язок	* Містять у собі додаткові повідомлення, побіжні зауваження до основної думки * З'являються не заплановано * Є переважно реченнями * Вимовляють швидко, виділяють невеликими паузами.

Вставленими називаються такі конструкції, які вживаються для доповнення, роз'яснення чи уточнення предметного змісту речення:
І живуть собі щасливо у коханні та миру. Ще їй нікому (от що диво!) не заздують в миру.

Вставлені конструкції **передають додаткові відомості** до змісту речення чи окремого його члена. Вони виділяються комами, тире або дужками.

Найменшу відокремлюючу силу мають подвійні коми, потім — подвійне тире і найбільш сильний відокремлюючий знак — дужки:
Улітку під вербою біля хати (як добре, що скінчилася зима!) княгиня почала дітей навчати.

Невеликі вставлені конструкції, які стоять переважно в середині основного речення і мають з ним тісніший змістовий зв'язок, виділяються з обох боків тире: *Не було ще такого літнього ранку, — хіба вже каміння з неба, — щоб дід Арсен, прозваний Бушлею, всидів дома..*

Джерело: <http://shkolyar.in.ua/syntaksys/konstrukcii>

Звертання

○ **Звертання** — це слово або словосполучення в реченні, що називає особу, до якої звернена мова.

○ **Наприклад:** Зоре моя вечірняя, зійди над горою (Т. Шевченко)

До ускладнених речень належать речення

- з однорідними членами,
- з відокремленими членами,
- зі звертанням,
- зі вставними і вставленими компонентами.

РЕЧЕННЯ З ОДНОРІДНИМИ ЧЛЕНАМИ.

Члени речення, які виконують ту саму синтаксичну функцію і поєднуються сурядним зв'язком, називаються **однорідними**. Це рівноправні, незалежні один від одного компоненти.

Однорідними можуть бути як головні, так і другорядні члени речення: Минали роки, віки, тисячоліття; Сонце росло, росло, падало і тихо спускалось додолу (М.Коцюбинський).

Однорідні члени речення можуть поєднуватися безсполучниковим зв'язком. При сполучниковому зв'язку використовуються єднальні, протиставні, розділові, градаційні, приєднувальні сполучники. У мовленні однорідність виділяється, як правило, інтонацією переліку.

При однорідних членах можуть використовуватися узагальнювальні слова. Найчастіше у цій ролі виступають:

- займенники ніхто, ніщо, все, всі (Радість життя, сум, кохання - все це здавалося йому зараз незнайомим);
- прислівники скрізь, всюди (І нагорі, і у кімнаті - всюди було темно).

При узагальнювальних словах вживаються **такі розділові знаки**:

- двокрапка після узагальнюючого слова, якщо воно стоїть перед однорідними членами;
- тире перед узагальнюючим словом, якщо воно стоїть після однорідних членів; якщо однорідні члени, що йдуть після узагальнюючого слова, не закінчують речення і воно продовжується, то після них ставиться тире.

РЕЧЕННЯ З ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ

Відокремленими називаються другорядні члени речення, які для підсилення їхньої граматичної і смислової ролі виділяються в усному мовленні інтонацією, а на письмі - відповідними розділовими знаками. Відокремлення характеризується також інверсійним розташуванням другорядних членів речення.

Відокремлені члени речення поділяються на **підрядні** відокремлені члени і **уточнювальні** відокремлені члени.

Приклади

підрядні Добре вихований, він не заважав розмові

уточнювальні Тут, поруч, буяла весна

До підрядних відокремлених членів, які поєднуються з пояснювальним словом чи реченням **підрядним зв'язком**, належать **відокремлені означення і відокремлені обставини**.

Відокремлені означення (дієприкметники, прикметники, іменники; дієприкметниковий, прикметниковий звороти, поширена прикладка), як правило, стоять після означуваного слова: Дівчат, років до дев'яти, зібралось чималенько.

Якщо означення, виражене дієприкметниковим або прикметниковим зворотом, знаходиться **перед** означуваним словом і не має додаткових значень причини, умови, допустовості, то таке значення **не відокремлюється**: Кілометрів зо три ліс тягся, густий і незайманий (Ю. Яновський).

Означення перед означуваним словом відокремлюються, якщо вони стосуються **особового займенника**: Знесилена, вона сіла.

Відокремлені обставини залежать не від одного слова в реченні, а від усього речення в цілому. Дієприслівникові звороти складають основну групу відокремлених обставин і виділяються в будь-якій позиції: Лишившись сама, Хима заплакала (М.Коцюбинський).

Уточнюючі відокремлені члени речення вживаються для конкретизації або пояснення значень інших членів речення: І знову я тут, під цими дверима.

До уточнювальних членів речення належить також прикладка.

РЕЧЕННЯ ІЗ ЗВЕРТАННЯМ

Звертання – це слово або сполучення слів, що називає тих, до кого звертається оповідач. Звертання виражається кличним відмінком або називним відмінком у значенні кличного і вимовляється з кличною інтонацією: О, мамо, як тут цікаво!

Звертання може бути поширеним: О краю мій, в ті грізні зими завжди з тобою ми були (В. Сосюра). Якщо звертання стоїть на початку речення, то після нього ставиться кома або знак оклику (Боже, допоможи нам!). Якщо звертання знаходиться у кінці речення, то перед ним ставиться кома, а після нього - той знак, якого потребує речення від його змісту (Я вас слухаю, пане полковнику). У середині речення звертання з обох боків виділяється комами (Я не дуже добре, батько, вас зрозумів).

РЕЧЕННЯ ЗІ ВСТАВНИМИ І ВСТАВЛЕНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

Вставними називаються такі слова або сполучення слів, за допомогою яких виражається додаткова інформація про зміст речення. Вставні компоненти граматично не пов'язані з іншими словами у реченні і тому не є членами речення.

За значенням вставні слова і сполучення слів можуть виражати:

- джерело повідомлення (на мою думку, по-моєму, повідомляють, як кажуть, на думку...);
- достовірність повідомлення, впевненість (без сумніву, як відомо, безумовно, звичайно, ніде правди діти);

- https://www.youtube.com/watch?v=o_0R0na1OI

3. Виконуємо тренувальні вправи.

Вправа 2 (письмово)

Спишіть, розставляючи розділові знаки. Надпишіть види ускладнень, підкресліть відокремлені члени речення.

1. Як відомо із сивої давнини існували на землі добродішності а саме мудрість правосуддя стійкість вірність.
2. Здається скрізь на вершечку стрілецької гори на пагорбках і видолинках панувала тиша
3. Жовто-блакитні барви символізують дві першооснови буття дух і матерія добро і зло вогонь і вода батько і мати.
4. Зліва на пагорбі оточеному глибоким ровом палав дерев'яний замок.
5. Микола замість панського лану вийшов на своє поле.
6. Ненажерливий вогонь шматував просторий будинок похапцем лизав стіни засипані всередині землею.
7. Дописавши вправу Максимко загорнув зошит навіть не перевірюючи роботу.

Вправа 3 (письмово)

З'ясуйте, який відокремлений член речення є в кожному прикладі:

1-означення

2-обставина

3-прикладка

4-додаток

А) Троянди, гріючись на сонці, нам серце радують відродженням своїм.

Б) Он хмарки бредуть повільно, схожі на білих лебедів.

В) Чи винні ми щось комусь у житті, окрім наших батьків.

Г) Святослав Вакарчук, бездоганний лицар української пісні, є в моїй думці духовною, чесною людиною.

Вправа 4

Перепишіть речення, розставте правильно розділові знаки. Виділіть вставні слова, визначте, на яке значення вони вказують.

Виконайте синтаксичний розбір 7 речення.

1. Може то птахи приносять на своїх крилах весну?
2. На жаль ми не мали можливості знайти для її тітки квартиру десь ближче.
3. На моє щастя на материні прохання ніхто не зважає.
4. Здавалося він не чув нічого.
5. Можливо блискавиць крило ці горді коси заплело ?
6. Напевно там водилися й гадюки.
7. Безперечно вам усе тут незнайоме дивне я знаю.
8. Кажуть нібито ці дроти тягнуться від самих Карпат аж до Чорного моря.
9. З Олександрівська з Хортиці поет як гадають поїхав до села Покровського.

4. Підбиваємо підсумки.

Питання для самоконтролю.

1. Які слова, словосполучення і речення називаються вставними?
2. Що можуть виражати у реченні вставні слова та речення?
3. Які слова можуть бути лише вставними, а які тільки в певній позиції?
4. Якими розділовими знаками виділяються вставні слова та речення?

Рефлексія.

- матеріал уроку був для мене...
- не викликало труднощів...
- потрібно ще попрацювати над...

5. Домашнє завдання. Ст.91 (ознайомитися), виконайте тестові завдання.

1. Вставну конструкцію на позначення невпевненості, припущення вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Не губіться прошу вас у морі людському!

Б Слово честі мамо й тату буду менших доглядати!

В Колись-колись Крим як відомо звався Таврія.

Г Здається ж люди все у них людське але душа ще з дерева не злізла.

2. Вставну конструкцію на позначення джерела інформації вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Веселі дотепні люди дуже по-моєму потрібні для життя потрібніші за серйозних поважних і суворих.

Б Ех якби діти хоч одним оком могли побачити що з них виросте коли вони добрих порад не слухатимуться може замислилися б може б схаменулися вчасно.

В Але то і є секрет великого художнього твору що він не старіється лише перероджується в людській уяві певна річ бо тільки ж там він і живе.

Г Минуло по суті зовсім небагато часу і людина здобула крила піднялася в повітря перетнула океани.

3. Вставну конструкцію на позначення емоцій ужито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Немає більшої трагедії ніж бути генієм мені здається.

Б А в хлібороба звісна річ роботи як води від снігу до снігу.

В На жаль не кожне колективне рішення результат колективного розуму.

Г Я по правді сказавши і тепер трохи дивуюся що мені так легко пишеться до Вас.

4. Вставну конструкцію на позначення зв'язку між думками вжито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Таким на мій погляд повинен бути бізнес великі справи не роблять поодинці вони завжди є досягненням команди.

Б По-моєму найгірше коли школа будує свою роботу на залякуванні насильстві та штучно створених авторитетах.

В Я от наприклад боюся поважних дорослих людей які не розуміють і не люблять жартів.

Г Ті хто дивиться тільки в минуле чи лише на сьогоднішній день безперечно пропустять майбутнє.

5. Вставну конструкцію, що активізує увагу слухачів, ужито в реченні (розділові знаки пропущено)

А Кажуть юність мов жар-птиця золота.

Б Ти не плач не плач і пробач мені чуєш пробач.

В Словом я до безумства люблю небо трави зорі задумливі вечори.

Г Дивна річ мені здається що то шепочу я сам хоча уста в мене міцно стулені.

6. Ніколи НЕ БУВАЄ вставним слово

А мабуть Б навіть В може Г чуєш

7. НЕМАЄ вставної конструкції в реченні (розділові знаки пропущено)

А У дітей немає ні минулого ні майбутнього зате на відміну від нас дорослих вони вміють користуватися сьогоднішнім.

Б Таким чином життя в грецьких полісах було веселе й цікаве про що переконливо свідчать твори давньогрецьких істориків.

В За східним звичаєм гості не сміють відмовлятися від подарунків бо то була б господарям образа.

Г Чисте небо не налягало на гори а навпаки своєю високою легкою синявою довершувало гармонійно доповнювало їх.

8. НЕМАЄ вставної конструкції в реченні (розділові знаки пропущено)

А Він уночі потривожив механіка і виявляється зовсім даремно.

Б Я не зважив на годинник і виявляється потрапив на кінцевий етап цієї події.

В Сумління людське виявляється подібне до вулика його теж можна розтривожити.

Г Любов до книжки виявляється й у тому що з шостого класу Франко збирав свою бібліотеку.

10. Правильно розставлено розділові знаки в реченні

А Стоять верби опушені зелененьким листям, і, здається, чують сплески журавлиних сурем у піднебессі.

Б Стоять верби, опушені зелененьким листям, і здається, чують сплески журавлиних сурем у піднебессі.

В Стоять верби, опушені зелененьким листям, і, здається, чують сплески журавлиних сурем у піднебессі.

Г Стоять верби опушені зелененьким листям і, здається, чують сплески журавлиних сурем у піднебессі

9.

11. Прочитайте речення.

Барвисті ліси на схилах не тільки не гасли під промінням вечірнього сонця(1) а(2) навпаки(3) розжеврювалися ще яскравіше(4) ніж удень.

НЕ ТРЕБА ставити кому на місці цифри

А 1 Б 2 В 3 Г 4

Джерело:

<https://marusichnatalia.mozello.com/produkcja/2-kurs-1-semestr/rozdlov-znaki-pri-vstavnih-slovah/>